

OECONOMICA

Societatea Română de Economie / Institutul Român pentru Libera Întreprindere

Anul XXI, nr. 1 / 2012

www.oeconomica.org.ro

INSTITUȚII ȘI INDICATORI MACRO. INDICIILE ȘI INDICIILE BLOCAJELOR

János KORNAI / Centralizarea și economia de piață capitalistă

Cezar MEREUȚĂ / Dinamica structurii economiei. Pe ce structuri ne bazăm?

Lucian CROITORU / La ce e bună o inflație mai mare? Să eviți capcana lichidității sau să scapi din ea

Silviu CERNA / Stabilitatea financiară: provocări teoretice

Dan Drosu ȘAGUNA, Alice Cristina Maria ZDANOVSKI / Consecințele „Tratatului fiscal” asupra statelor Uniunii Europene

Octavian-Dragomir JORA, Mihaela IACOB / Managementul omnipotent și puterea stimulentei etatiste. Hazard moral în interiorul corporației moderne

CECONOMICA - publicație academică economică realizată de Societatea Română de Economie (SOREC)
Str. Sfânta Vineri, nr. 34, bl. A6, parter, Sector 3, 030205 București, Tel/Fax: (021) 323.81.20, E-mail: sorec.ro@gmail.com

Director **Octavian-Dragomir JORA**

Fondatori ai SOREC și ai CECONOMICA: Moisa ALTĂR, Florin BERCEA, Aurel BEREĂ, Mircea COȘEA, Lucian CROITORU, Ion DAVIDOVICI, Daniel DĂIANU, Nicolae DĂNILĂ, Eugen DIJĂRESCU, Aurelian DOCHIA, Florin GEORGESCU, Emil GHIZARI, Aurel IANCU, Lucian IONESCU, Constantin IONETE, Mugur ISĂRESCU, Valentin LAZEA, Constantin MUNTEANU, Mișu NEGRITOIU, Napoleon POP, Dan PASCARIU, Valeria PASCARIU, Vasile PILAT, Cristian POPA, Ioan POPA, Bogdan C. POPESCU, Dumitru D. POPESCU, Petru RAREȘ, Vlad SOARE, Ilinca SMIGHELSCI, Urm SPINEANU, Virgil STOENESCU, Ilie ȘERBĂNESCU, Răzvan TEMEȘAN, Bujor B. TEODORIU, Varujan VOSGANIAN, Melic VOSGANIAN, Eugen RĂDULESCU, Dragoș NEGRESCU, Jenel TIMOFTE

Consiliul de Onoare

Mugur ISĂRESCU, Membru al Academiei Române
Emilian DOBRESCU, Membru al Academiei Române
Aurel IANCU, Membru al Academiei Române
Lucian Liviu ALBU, Membru Coresp. al Academiei Române
Daniel DĂIANU, Membru Coresp. al Academiei Române
Constantin IONETE, Membru de Onoare, Academia Română

Redacția

Redactor coordonator: **Mihaela IACOB**
Tehnoredactor: **Marian MAICAN**
Graphic designer: **Mihai NICULAE**

Copyright © Societatea Română de Economie (SOREC) și Editura ROSETTI EDUCATIONAL

Acreditate și indexare

Ulrich's Web Database Global Serials Directory
Research Papers in Economics (RePeC)
Index Copernicus (Journal Master List)

Acest număr este realizat în colaborare cu
Universitatea Româno-Americană

Lucrările trimise spre publicare se primesc la secretariatul la adresa indicată.

Opiniile formulate în articole exprimă poziția personală a autorilor și nu angajează redacția.

Comitetul Editorial Științific

Florin AFTALION, ESSEC Business School, Paris
Dragoș Paul ALIGIĂ, George Mason University, Arlington
Moisa ALTĂR, Academia de Studii Economice, București
Ana BAL, Academia de Studii Economice, București
Régis BOURBONNAIS, Université de Paris-Dauphine
Silviu CERNA, Universitatea de Vest, Timișoara
Mircea COȘEA, Institutul Național de Administrație
Lucian CROITORU, Banca Națională a României
Marek DABROWSKI, CASE, Warszawa
Ion DAVIDOVICI, Institutul de Economie Agrară, Acad. Română
Nicolae DĂNILĂ, Academia de Studii Economice, București
Eugen DIJĂRESCU, Fondul de Garantare a Depozitelor
Emil DINGA, Institutul de Studii Financiar-Monetare, Acad. Română
Aurelian DOCHIA, SC Concept—Economic & Business Consulting
Florin GEORGESCU, Academia de Studii Economice, București
Emil GHIZARI, STFD Transfond SA
Andras INOTAI, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
Lucian C. IONESCU, Universitatea Financiar-Bancară, București
Valentin LAZEA, Banca Națională a României
Laurian LUNGU, Cardiff Business School
Patrick MINFORD, Cardiff Business School
Dumitru MIRON, Academia de Studii Economice, București
Costea MUNTEANU, Academia de Studii Economice, București
Ioan POPA, Academia de Studii Economice, București
Cristian POPA, Banca Națională a României
Dumitru D. POPESCU, Academia de Studii Economice, București
Victoria SEITZ, California State University, San Bernardino
Virgil STOENESCU, Academia de Studii Economice, București
Edward Peter STRINGHAM, Trinity College, Hartford
Radu VRÂNCEANU, ESSEC Business School, Paris

www.oeconomica.org.ro • www.oeconomica.org.ro • www.oeconomica.org.ro

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE ECONOMIE

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU LIBERA ÎNTREPRINDERE

ECONOMICA

Societatea Română de Economie / Institutul Român pentru Libera Întreprindere

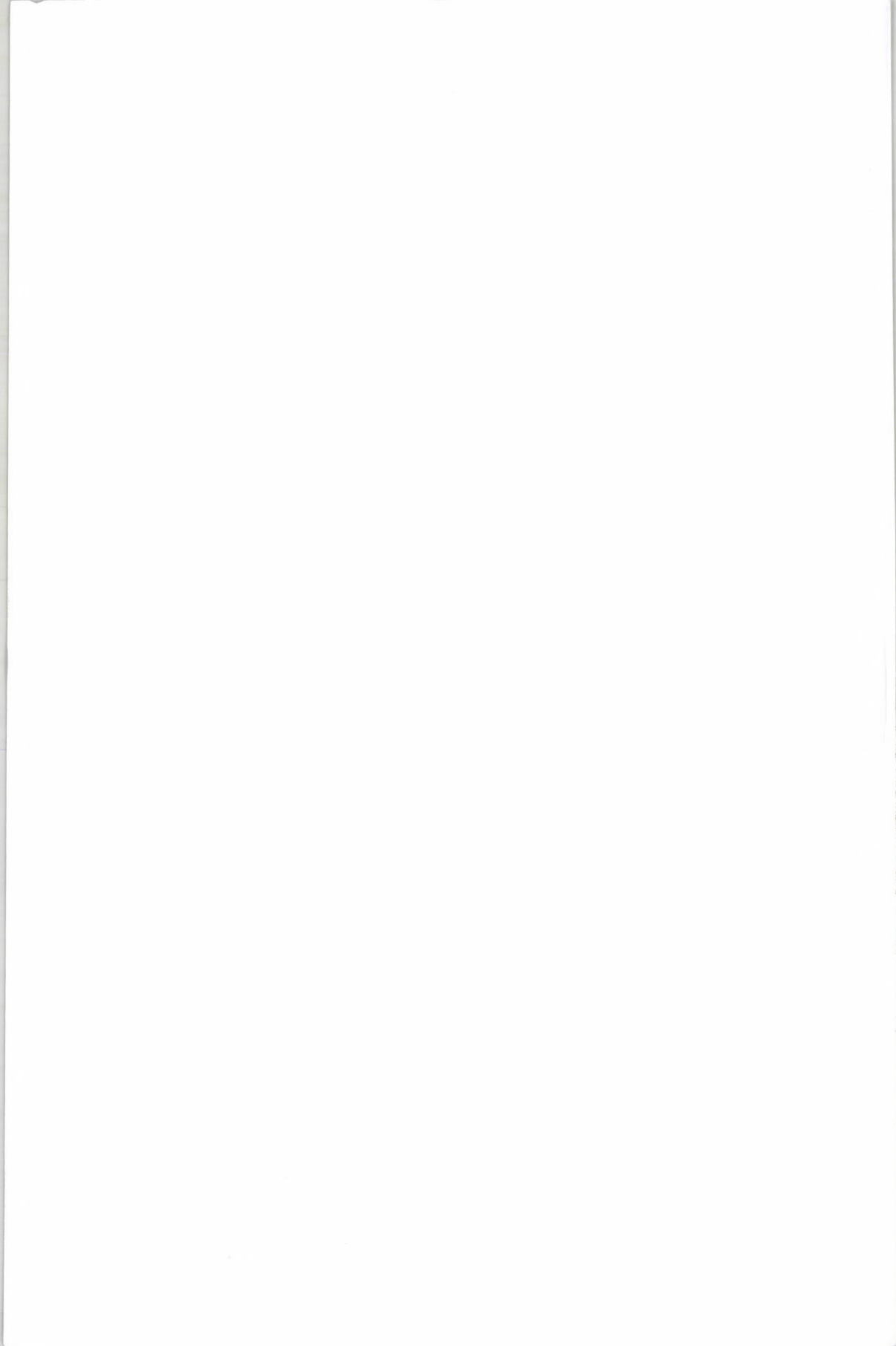

I.R.L.I.

anul XXI

2012

1

Editorial

INSTITUȚII ȘI INDICATORI MACRO. INDICIILE ȘI INDICII BLOCAJELOR

OCTAVIAN-DRAGOMIR JORA

Actuala criză economică poate fi privită ca o sumă de dialectici, și în sine, dar și în privința problematizării apariției ei. Acțiuni contradictorii au născut convulsia a cărei fază recesivă o trăim în prezent, fie în Europa, fie în lume, ca tot: vorbim de “omogenitate monetară vs. eterogenitate fiscală”, de “germanizare vs. grecizare a modelelor de competitivitate”, de “îndatorări ieftine vs. rambursări scumpe”, de “liberalizare vs. malreglementare” ș.a. Intelectualmente, argumentări contradictorii coabitează la fel de spasmodic, căutând cumva ajungerea la o sinteză cu conținut epistemologic superior, dar și evitarea elegantă a contradicțiilor-sursă: vorbim de “căutare apriorică vs. revelație empirică”, de “analiză calitativă vs. cantitativă”, de “regularități vs. lebede negre”, de “imposibilități ideologice de moment vs. utopii”.

Sub egida indicată de titlul de mai sus am reunit, în acest număr al *Economica*, un sextet de articole care, la simpla citire a titlurilor, par greu de încadrat într-o temă clară, altfel decât prin faptul elementar că tratează spețe economice. Totuși, le ține laolaltă un duh dialectic, vădit în analizele tensiunilor dintre economia de piață și centralizarea politică (din Ungaria), dintre ceea ce conferă structură unei economii și ceea ce o tulbură (în România), dintre ținerea unei inflații joase ori a ieșirii din capcana lichidității (oriunde), dintre instrumente veghind la stabilitatea financiară și ingredientele sistemice potrivnice (în lumea modernă), dintre o parte de Europă relativ disciplinată și cea coruptă (redesenându-și Tratatul comun), dintre proprietari și manageri stimulați pervers (de legislațiile corporative defecte).

Există, totodată, și o dialectică de ansamblu în care sunt prinse contribuțiile autorilor prezenți în numărul de față: esențialmente, una de natură metodologică, anticameră a explicațiilor asumate. Avem materiale care cercetează datele designului instituțional, calitativ, pentru a clarifica sursa blocajelor de sistem, după cum altele pun problema cuantificării datelor în indicatori cantitativi; dar miza lor este una și comună, și legitimă: a găsi (jucându-ne cu cuvintele) indicii și indici ai crizelor și, în prelungire, ai normalității. În viața economică, starea de normalitate o constituie, firește, schimbarea perpetuă a configurațiilor, dată fiind incertitudinea, asimetriile de informație și de interese. Stabilitatea la care tânjim nu se referă la încremenire, ci la ideea de predictibilitate pe care ne-o reîntoarce adevărul științific.

Cuprins |

TEMA NUMĂRULUI:

“INSTITUȚII ȘI INDICATORI MACRO. INDICIILE ȘI INDICII BLOCAJELOR”

Centralizarea și economia de piață capitalistă.....	5
<i>János KORNAI</i>	
Dinamica structurii economiei. Pe ce structuri ne bazăm?	29
<i>Cezar MEREUȚĂ</i>	
La ce e bună o inflație mai mare? Să eviți capcana lichidității sau să scapi din ea	55
<i>Lucian CROITORU</i>	
Stabilitatea financiară: provocări teoretice	77
<i>Silviu CERNA</i>	
Consecințele „Tratatului fiscal” asupra statelor Uniunii Europene	93
<i>Dan Drosu ȘAGUNA, Alice Cristina Maria ZDANOVSCI</i>	
Managementul omnipotent și puterea stimulentele etatiste. Hazard moral în interiorul corporației moderne.....	119
<i>Octavian-Dragomir JORA, Mihaela IACOB</i>	

CENTRALIZAREA ȘI ECONOMIA DE PIAȚĂ CAPITALISTĂ*

JÁNOS KORNAI

Prof. univ. dr., Corvinus University of Budapest

Abstract:

My article "Taking Stock", published in *Népszabadság* on 6 January 2011, reflected on the events of the Orbán government's first eight months and the public debates over them. It tried to explain how a radical change had occurred in the political structure: Hungary was no democracy any more, but an autocracy. In close relation to this, the article viewed the damage done to legal security and human rights, and the detrimental features of the economic policy that was being pursued. Another twelve months have gone by, in which the critics of the Fidesz regime have produced numerous in-depth analyses and vehement political statements. Broad agreement on the situation has emerged amongst thinkers committed to democracy, human rights and the rule of law. This piece does not call for any changes of emphasis. I am still convinced that the main trouble lies in the replacement of democracy by autocracy. What I set out to do here is to augment the conclusions made already, by reviewing the events of the last twenty months from a different angle: that of the centralizing tendency.

Key words: democracy, autocracy, free market, central planning

JEL classification: H11, K10, N30

Nu cu mult timp în urmă, mi-au fost arătate la o universitate din provincie cotele pentru admitere pe care Facultatea de Economie le primise de la minister pentru acel an academic, derivate din numărul limită de puncte de la admiterile naționale: "Studentii cu pregătire de bază 750, studenții de la programele de masterat 120", și așa mai departe. Nu îmi puteam crede ochilor. Exact 120 pentru cursurile de master? Nu 119 sau 121? Am luat legătura cu persoane de la alte universități, care mi-au confirmat că și ei au primit cote similare de la autoritățile superioare. Niciunul din oamenii de la universitate nu mi-au putut spune cum au fost calculate acele cifre, dar presupuneau că cineva de mai sus a produs cote naționale agregate pentru fiecare domeniu major, care au fost transmise la nivel de instituție.

Amintiri de acum 55 de ani mi-au trecut prin fața ochilor. În 1956, scriam lucrarea de disertație și discutam în mod regulat cu managerii întreprinderilor din industria ușoară. Aceștia vorbeau cu dispreț despre directivele meticuloase pe care le primeau de la minister, stabilind pentru anul următor material după material și

* Traducerea în limba română a articolului "Központosítás és kapitalista piacgazdaság", publicat în ediția din 28 ianuarie 2012 a *Népszabadság*, realizată de Cătălina Mihăescu, Simona Muntean, Vladimir Deșliu și Cătălina Contoloru.

lățime cu lățime, câți metri pătrați de lână sau bumbac trebuie țesuți. Cum, se întrebau ei, au ajuns cei ce dețineau puterea la acele cifre exacte, cu toate incertitudinile producției și vânzărilor? Pe baza cercetărilor mele, mi-am terminat disertația, care, după câteva necazuri, a apărut în 1957 sub titlul *Centralizarea excesivă în Administrația Economică*.

A trecut mai mult de jumătate de secol de atunci. Timp de zeci de ani nu mi-a trecut prin cap, nici măcar în vis, că subiectul primei mele lucrări, centralizarea excesivă, ar redeveni un subiect de actualitate. Cu toate acestea, așa a fost. Subiectul acestui articol este tendința de centralizare simțită puternic în ultimele douăzeci de luni.

Articolul meu, *Bilanțul*, publicat la 6 ianuarie 2011 în *Népszabadság* ("Libertatea Poporului"), a analizat evenimentele din timpul primelor opt luni ale guvernului lui Orbán și dezbaterile publice asupra acestora. A încercat să explice cum a avut loc o schimbare radicală în structura politică: Ungaria nu mai era democrație, ci autocrație. În strânsă legătură cu acest lucru, articolul viza și prejudiciile provocate securității juridice și drepturilor omului și caracteristicile negative ale politicii economice duse. Alte doisprezece luni au trecut, în care criticii regimului Fidesz au făcut multe analize amănunțite și declarații politice vehemente. A rezultat un amplu acord asupra situației în rândul celor dedicați democrației, drepturilor omului și statului de drept.

Lucrarea de față nu își propune să schimbe accentul. Încă sunt convins că problema principală o reprezintă înlocuirea democrației cu autocrația. Ceea ce îmi propun să fac aici este să întăresc concluziile trase deja, făcând o recenzie a evenimentelor din ultimele douăzeci de luni, privind dintr-un *alt unghi*: cel al tendinței de centralizare.

Exemple

Voi începe mai degrabă cu exemple decât cu definiții, nu în ordinea importanței, ci prezentând fiecare sector al societății și al economiei. Aceste exemple vor clarifica ceea ce trebuie înțeles aici prin "tendințe centralizatoare".

Ministerele

Guvernul înlocuit în 2010 avea douăsprezece ministere. Numărul a fost redus la opt în cadrul noului guvern.

Banca Națională a Ungariei

Noua lege privind reforma băncii centrale a fost adoptată de Parlament, în cadrul unui vârtej de activități de sfârșit de an. La prima vedere, noua legislație prescrie doar schimbări formale, dar în adevărata practică politică permite

controlul strategic al Băncii Naționale a Ungariei de către regimul Fidesz, a cărui dorință prevalează în mod egal în acțiunile guvernului, ale președintelui republicii, și, dispunând de o majoritate de două treimi, și în legislativ. Puterea de decizie a Consiliului Monetar crește. Prim-ministrul poate recomanda încă un adjunct al guvernatorului Băncii Naționale, pe lângă cei doi existenți; recomandarea lui va fi acceptată fără îndoială de șeful statului. Patru noi membri ai Consiliului Monetar au fost desemnați deja sub guvernul lui Orbán; acum alte două numiri mai pot fi făcute. Aceasta plasează membrii numiți de regimul Fidesz în majoritate numerică, ce poate deveni și mai puternică, într-un cadru în care deciziile sunt luate prin vot majoritar. Poziția guvernatorului Băncii Naționale este nesigură. Legile de tranziție asociate cu noua Lege Fundamentală a țării permit Băncii Naționale și Autorității de Supraveghere a Pieței Financiare din Ungaria să fuzioneze. Indiferent dacă o asemenea fuziune va fi sau nu utilă, va oferi șansa ca o nouă instituție unită să fie înființată, o "suprastructură", pentru care un nou lider poate fi numit, retrogradând astfel în funcție guvernatorul Băncii Naționale. Nimeni nu știe dacă noua legislație cu privire la banca centrală va fi de durată sau nu. Articolul nu dorește să se angajeze în supoziții. Cu toate acestea, simplul fapt că această nouă legislație a fost adoptată, în ciuda protestelor din țară și din afară, arată forța tendinței centralizatoare, cu alte cuvinte a determinării conducerii de vârf de a concentra toată puterea în mâinile sale.

Organismele de supraveghere și reglementare

Înainte de schimbarea guvernului, Consiliul Fiscal avea un număr semnificativ de angajați ce lucrau *în paralel* cu Ministerul de Finanțe. Făceau calcule similare cu cele ale aparatului guvernamental, dar independent de acesta. Paralelismul a încetat; Consiliul Fiscal nu va mai avea analiști proprii angajați pe viitor.

Obișnuiau să fie patru Avocați ai Poporului (comisari parlamentari), ce lucrau în paralel. Sub noul regim, va fi doar unul. Rolul lor era de a vorbi în numele conștiinței cetățenilor – acum este de a face parte din mașinăria statului.

Exista și un Inspectorat al Asigurărilor de Sănătate în cadrul guvernului anterior, cu sarcini diferite de cele ale Serviciului Național de Sănătate și ale Ministerului Sănătății din vremea respectivă. Inspectoratul a fost acum desființat, iar sarcinile sale transmise altor autorități sau rămase nerepartizate.

Forțele armate

Garda Financiară și Autoritatea Vamală au fuzionat cu Biroul de Impozit și Control Financiar, formând Biroul Național de Taxe și Impozite Vamale.

A fost înființat un Centru pentru Combaterea Terorismului, ce combină funcțiile câtorva organizații separate până la momentul respectiv. Un fost șef al gărzii de corp a prim-ministrului Viktor Orbán a fost desemnat să îl conducă.

Corpul Ungar de Protecție a Ordinii va fi înființat într-o formă "corporatistă", controlată parțial de stat. Toți membrii organismelor de lege și ordine vor fi obligați să facă parte din Corp, care va acționa ca un organism de protecție a intereselor. Acest lucru va duce într-o oarecare măsură la excluderea sindicatelor din procesul de reprezentare.

Organizațiile administrative locale

Noua lege a administrației locale privează organizațiile administrative locale de patru categorii principale de sarcini. Permiteți-mi să subliniez aici că în viitor educația, serviciul de sănătate și protecția împotriva dezastrelor vor fi în totalitate responsabilitatea guvernului central.

Majoritatea serviciilor locale de administrație de stat au fost încorporate în birouri guvernamentale la nivel național. Acest lucru se aplică oficiilor teritoriale, caselor de pensii și autorităților pentru protecția consumatorilor. Reprezentanții județeni ce le conduc sunt numiți de către prim-ministru.

Magistratura

Tribunalele Ungariei erau până acum controlate de un organism independent cu o formă specifică de autogovernare. Acesta a fost înlocuit de Oficiul Național Juridic, al cărui șef este ales de Parlament (cu alte cuvinte, conducerea partidului la putere din vremea respectivă). În prezent, această funcție este deținută de soția unuia dintre cei mai influenți oameni ai regimul Fidesz. Ea personal decide numirea și promovarea judecătorilor, precum și ce caz trebuie judecat de un anume tribunal.

Mass-media

Autoritatea Media (Autoritatea Națională pentru Media și Telecomunicații), în calitate de organism de stat suprem în probleme de media, a rezultat din fuziunea mai multor organizații. Competența sa se extinde de la conținutul serviciilor de televiziune și radio la alocarea de frecvențe. Alături de aceasta există un așa-numit Consiliu Media, ai cărui membri sunt aleși exclusiv din forțele politice guvernamentale.

Canalele radio și de televiziune, ce erau anterior proprietate de stat finanțată public, operau separat, la fel ca agenția națională de știri. Acum, toate acestea au fost îmbinate într-un centru imens, numit Asistența Serviciilor Media și Fondul de Management al Activelor. Acesta centralizează finanțarea și are puterea de a alege, angaja și concedia personalul.

Înainte de fuziunii, departamentele publice de radio și televiziune își puteau alege propriile resurse de știri. Acum, însă, sunt toți obligați să folosească

materialul de la biroul central de știri.

Asigurările

Reforma anilor '90 a dus la formarea unui sistem de pensii ce se baza pe trei "piloni", și anume asigurarea obligatorie de stat, asigurarea obligatorie privată și asigurarea facultativă privată. Între 2010 și 2011, majoritatea activelor celui de-al doilea pilon au fost confiscate și cheltuite de guvern, în timp ce obligațiile celor asigurați au trecut teoretic către primul pilon, sistemul de pensii de stat.

Băncile comerciale au fondat și subvenționat propriul organism de asigurări, Fondul Național de Garantare a Depozitelor Bancare, pentru a garanta rambursarea depozitelor în perioadele grele pentru sectorul bancar. Presiunile guvernamentale au obligat băncile să predea managementul acestor active unui organism de stat, Agenția de Management a Datoriei Publice.

Serviciile

Șapte companii din Budapesta, independente până acum, spa-uri medicale, companii de curățare a străzilor, companii ce oferă servicii funerare etc. au fost îmbinate într-un holding, care reprezintă capitala și în domeniul companiilor private și semiprivatizate de utilități (combustibili, apă etc.).

Comerțul cu produse din tutun este naționalizat. Numărul de magazine de retail va scădea de la 40 000 la 5 000.

A fost deja menționat faptul că spitalele județene vor trece de sub controlul autorităților județene autogovernate în mâinile guvernului central. Aceste schimbări de drept de proprietate se așteaptă să coincidă cu fuziuni și lichidări care reduc numărul de instituții, oferind în același timp șansa de a numi noi șefi executivi.

Evacuarea apelor reziduale din părți ale Budapestei fără conducte magistrale a fost făcută până acum de operatori privați de autocisterne. Această acțiune va fi preluată de o firmă deținută de capitală. Schimbarea este accelerată de constrângerea financiară: cei ce utilizează serviciile operatorilor privați vor plăti dublu - prețul întreg operatorului privat și apoi din nou același preț companiei deținute de stat.

Educația, cultura, știința, divertismentul

După cum am menționat anterior, școlile primare și secundare aflate în proprietatea *administrațiilor locale* sunt transferate către guvernul central. Controlul asupra gimnaziilor, deținut de capitală, a fost deja centralizat, sub noua Organizație Economică pentru Gimnazii. Anterior, era dreptul directorului școlii să numească profesorii; acum, Organizația Economică trebuie să aprobe aceste numiri

în funcție. Până acum, fiecare școală gimnazială deținea controlul asupra propriilor fonduri. Acum nu pot cheltui mai mult de câteva mii de forinți fără acordul Organizației Economice. Până când instituțiile de învățământ se vor obișnui cu schimbările, centralizarea va fi și mai accentuată, odată cu trecerea în custodia statului.

Potrivit noii legi a educației publice, ne îndreptăm către un plan de învățământ uniform, centralizat. Independența profesorilor va dispărea în mare parte: 90% din ce se predă va face parte din planul de învățământ obligatoriu și doar 10%, opțional. Înainte, școlile deținute de administrația locală aveau o mai mare libertate de a adapta curriculum-ul la contextul local; acum va avea o uniformitate rigidă.

Universitățile nu aveau autonomie totală nici înainte, însă acum și aceasta le-a fost redusă dramatic. Numirea unui rector era un proces în două etape, în cadrul cărora senatul universității alegea unul dintre candidați și respectivul sau respectiva trebuia să fie apoi numit de guvern. Niciun rector nu putea fi numit dacă nu era recomandat de senat, deși guvernul avea drept de veto, foarte rar folosit însă. Acum lucrurile vor fi diferite. Rectorul va fi ales și numit de guvern. Corpurile universitare vor avea doar dreptul de a-și exprima o părere, nu drept de veto, chiar dacă nu sunt de acord. Ca și înainte, sigiliul va fi aplicat pe documentul de numire în funcție de către președintele republicii. Cu alte cuvinte, aspectul esențial al procesului de selecție a trecut din mâinile universității în mâinile guvernului.

Există un val de centralizare ce acaparează rețeaua institutelor de cercetare ale Academiei Ungare de Științe. Diferite institute de științe naturale și sociale cu o bună reputație, ce au lucrat separat și independent timp de câteva decenii, sunt acum grupate și subordonate noilor centre create.

Fuziuni și centralizări au loc și în formarea vocațională. Centre integrate de formare urmează să fie înființate.

Până în prezent, finanțarea publică pentru unele activități legate de artă, știință și bunăstare socială era distribuită cu ajutorul unor fundații publice, unele dintre acestea ajungând să acumuleze active semnificative. Acestea au reprezentat o formă specifică de autonomie profesională și de autogovernare, consiliul de administrație fiind compus din reprezentanți ai domeniilor în cauză sau din experți implicați în activități de creștere a bunăstării, iar subvențiile acordate erau stabilite în conformitate cu cunoștințele profesionale. Majoritatea fundațiilor publice, 24 la număr, au fost desființate, iar activele și funcțiile lor decizionale au fost transferate către autorități ale statului.

Institutul 1956, până atunci un organism independent, a fost anexat Bibliotecii Naționale Széchenyi. În mod asemănător, arhivele Lukács și-au pierdut independența și au fost trecute în subordinea bibliotecii Academiei Ungare de Științe.

Opera de stat din Budapesta este condusă de un comisar guvernamental, desemnat nu de ministrul culturii, ci personal de prim-ministru.

Muzeul de Arte Frumoase și Galeria Națională Ungară au fuzionat. La fel s-a întâmplat și cu Mikroszkóp, un teatru de cabaret, și cu Thália, un teatru dedicat, de obicei, dramelor mai serioase.

Ansamblul din Budapesta a reușit să unească Petőfi Hall cu Casa Artelor Contemporane Trafó. Galeria din Budapesta vor deveni Muzeul Național de Istorie din Budapesta.

Finanțarea pentru producția de film este centralizată. Comisarul guvernului, Andy Vajna, cere drepturile de "ultim montaj" al filmelor ce sunt finanțate în principal de către stat.

Ce au aceste exemple în comun

Nu ar fi dificil să adăugăm la această listă de treizeci și trei de exemple pe le-am dat, care variază intenționat de la identificarea schimbărilor provocate de către principalele reforme ce au avut în vedere al doilea pilon al sistemului de pensii, de la puternicul nou birou central ce periclitează independența sistemului juridic, sau de la noua lege ce privește Banca Națională și până la subiecte mai ușoare precum unirea a două galerii sau două locuri de agrement, deși și acestea din urmă vor aduce schimbări radicale pentru cei implicați. Varietatea exemplilor, ce include anumite situații infime sau chiar bizare, urmărește să demonstreze cum centralizarea s-a transformat într-un fel de manie a fuzionării. Oriunde o problemă este depistată, panaceul este reprezentat de centralizare și fuzionare. Doresc să atrag atenția asupra modului în care operațiunile obișnuite ale nenumăratelor organisme din societate au fost influențate de către procesele accelerate de transformare. De fapt, putem vorbi despre o reorganizare bruscă în atâtea locuri deodată încât este justificat să menționăm formula Hegliană: schimbarea cantitativă a devenit calitativă; schimbările luate simultan au alterat radical sistemul de control.

O ingeniozitate notabilă constă în faptul că forma legală a schimbărilor variază de la caz la caz. Câteodată întregi instituții sunt reunite, câteodată procedura pentru desemnarea conducătorilor se schimbă, alteori consilii de administrație sunt aduse laolaltă în vederea unei creșteri a controlului central, alteori statutele sunt alterate. Deci ce "tipar" reiese din cele treizeci și trei de exemple?

Toate mecanismele statului sunt în mod necesar centralizate, dar centralizarea *din interiorul* mecanismului statal se va întări: (i) dacă directorul va avea mai puțini subordonați, astfel încât acesta să aibă capacitatea de direcționare și inspecție și să exercite controlul într-un mod mai ferm; (ii) dacă există mai puține nivele de superioritate și subordonare; (iii) printr-o detaliere a ordinelor; (iv) dacă leadershipul politic de vârf poate să desemneze proprii oameni pe toate posturile importante; (v) dacă activitățile autonome de până acum, ce operează *în afara* mecanismului de stat, vor fi aduse parțial sau complet sub controlul statului; (vi) dacă inspecția și intervenția statului se pot realiza prin procese ce până acum s-au

desfășurat fără controlul acestuia.

În fiecare din aceste exemple, măcar una din schimbările (i) până la (vi) au avut loc. În unele cazuri, apar chiar două sau mai multe asemenea schimbări. Aceasta în sine vine în sprijinul aserțiunii conform căreia nu ne confruntăm cu schimbări aleatoare. Toate schimbările enumerate ne duc într-o direcție clar perceptibilă: ele consolidează centralizarea. Numesc acest proces de transformare radical, clar observabil și amețitor de rapid o *tendință de centralizare*.

Folosesc aici o noțiune neutră, lipsită de judecăți de valoare, în concordanță cu o abordare științifică pozitivă. Analize normative și judecăți de valoare vor urma mai târziu în articol. Chiar și cei ce sunt de acord cu schimbările realizate nu are rost să nege existența tendinței de centralizare.

O parte din noile formațiuni, stipulări legale și forme de organizare se regăsesc în democrațiile occidentale, dar acolo ele nu amenință fundamentele democrației. Specificitatea celor douăzeci de luni de transformare ale Ungariei constă în faptul că guvernul a venit cu un *număr mare de schimbări concomitente*, ce au vizat centralizarea excesivă și distrugerea mecanismelor autonome, iar aceste schimbări, foarte variate, care se susțin reciproc, s-au combinat într-o tendință.

Argumente pro și contra

Cei care au inițiat și implementat aceste schimbări oficial obișnuiau să susțină că mecanismul sau forma de organizare anterioară era ineficientă și risipitoare și că a condus la o rezolvare lentă a problemelor. Nu este nicio îndoială că astfel de probleme se găsesc în aproape fiecare caz. În continuare, se susține faptul că există un singur remediu universal pentru eficiența scăzută și pentru întâzieri: fuziunea unităților, eliminarea suprapunerilor funcțiilor și a capacităților excesive - într-un cuvânt, întărirea centralizării.

Există o veche dezbatere privind avantajele și dezavantajele centralizării și descentralizării. Nume ca Adam Smith, Marx, Hayek și Lenin vin în minte, alături de mari nume din matematica economică, precum câștigătorii premiului Nobel Arrow și Hurwicz. În mod naiv, am crezut că astfel de discuții pot apărea numai în Ungaria în cadrul seminariilor universitare pe tema istoriei teoriei economice, ca delicatese intelectuale. Dar nu este deloc așa. Dezbateră a redevenit actuală. Ca încălzire, să rămânem totuși la frumoasa și fluentă analiză teoretică. O să încerc să contrastez în mod obiectiv argumentele pro și contra, ca și cum ar fi un duel în care persoana cu cele mai bune argumente ar câștiga.

Multitudinea activităților umane trebuie coordonată cu ajutorul diverselor mecanisme. Vom alege două dintre acestea.

Primul mecanism îl reprezintă *coordonarea pe verticală*. Să ne imaginăm o piramidă. În vârful acesteia se află conducătorul principal, care dă ordine către alți zece șefi care se află sub el pe scara ierarhică. Sub ei se află un alt nivel cu mai mulți șefi adjuncți. Fiecare din acești 10 șefi are în subordine mai mulți șefi

adjuncți, aceștia din urmă având un singur șef. Pe măsură ce coborâm piramida, nivelele devin din ce în ce mai vaste și numărul de membri din ce în ce mai mare. În final, ajungem la baza piramidei. Aici găsim un număr mare de oameni care primesc ordine de sus, dar care nu mai au subordonați.

Această formațiune poartă în teorie numele de “ierarhie perfectă”. (Cum oftează adepții centralizării când se gândesc la ea!) Formațiunea este perfectă datorită relațiilor de superioritate și subordonare clare: nu există rapoarte de dependență duble sau multiple.

Celălalt model îl reprezintă mecanismul *coordonării pe orizontală*. Acesta operează pe o suprafață plană, în care nimeni nu este subordonat cuiva din interiorul modelului. Participanții trebuie să fie de acord între ei.

Primul model este un caz pur de centralizare, iar al doilea de descentralizare.

În primul model, intervenția este vizibilă, ordinele conducătorul fiind avertismente și, după caz, amenințări. În al doilea model, ca să folosim termenul cunoscut al lui Adam Smith, coordonarea este afectată de către “mâna invizibilă”.

O formațiune similară primului model este reprezentată de stat (deși niciodată într-o formă pură, așa cum este descrisă în model). Celui de-al doilea model îi seamănă două sfere. Una este piața, unde coordonarea este motivată de interesul material perceptibil prin acorduri între cumpărător și vânzător. Cealaltă sferă cuprinde organizațiile nonprofit, diversele parteneriate și asociații, grupările societății civile. Aici motivațiile sunt atât de ordin material, cât și non-material.

Vom contrasta caracteristicile centralizării și descentralizării astfel:

1. *Eficiența pe termen scurt*. Descentralizarea este în mod clar acompaniată și de risipă. Există organizații care funcționează în paralel și ale căror activități se suprapun. Astfel, o bună parte a capacităților rămân neutilizate. Fuzionarea mai multor astfel de unități și controlul de la un nivel central produce economisiri instantanee ale costurilor administrative; numărul personalului putând fi redus imediat. (Un astfel de exemplu îl reprezintă costurile de administrare ale asigurării private descentralizate, care cu siguranță sunt mai mari decât cele ale sistemului centralizat al asigurărilor de stat.)

Acest argument sună întotdeauna triumfător. Însă nu tot timpul ne putem baza pe efectul lui benefic, deoarece măsurile de centralizare sunt adesea grăbite, într-un ritm forțat, fără a beneficia de sfaturile corecte ale unui expert.

Eliminarea suprapunerilor, reducerea costurilor administrative și o *creștere pe termen scurt* a eficienței reprezintă un argument slab, chiar dacă produce rezultate. Alte argumente pro și contra trebuie analizate cu atenție.

2. *Competitivitatea*. Centralizarea presupune reducerea nivelului de competitivitate oriunde este posibil, pe când concurența este vitală pentru descentralizare, deși aceasta implică un nivel ridicat de costuri. Vânzătorii aflați în competiție trebuie să își facă publicitate și să convingă cumpărătorii să achiziționeze produsele și serviciile lor, nu ale altcuiva. Aceștia trebuie să mențină o capacitate de rezervă pentru a răspunde cererii consumatorilor în orice moment. Acest fapt imobilizează

însă resurse semnificative, lucru care nu este necesar într-o economie centralizată. Totodată, competiția generează o forță motrice importantă. Devine de dorit, sau chiar esențial, ca firmele să aducă noi produse înaintea competitorilor: acesta este motorul procesului de inovare care ne transformă viețile. Cele mai mari inovări ale ultimului secol au fost făcute într-un model descentralizat, al economiilor competitive.

Competitivitatea este necesară nu doar în sfere înguste ale activității economice, dar și în educație, cercetare și artă. Un economist foarte talentat, absolvent al universității Harvard, a dorit foarte mult să predea tot acolo, dar a fost refuzat. A ajuns astfel să aplice la Massachusetts Institute of Technology (MIT), unde disciplina economiei nu făcuse parte din programă până în acel moment, și s-a oferit să înceapă să organizeze un program didactic pentru aceasta. I-a fost dată o șansă (a avut norocul să nu aibă de-a face cu ministrul ungar al resurselor naționale, care știe cu exactitate câți studenți dorește să vadă, în câte departamente și la câte facultăți). Numele economistului era Paul A. Samuleson, care avea să devină cel mai faimos din țară, fiind primul american care a obținut un premiu Nobel în această disciplină. În prezent, MIT este considerată ca fiind una din cele mai bune universități în ceea ce privește predarea materiilor economice. De atunci, departamentele de economie ale celor două universități s-au aflat în poziția de rivali (suprapunându-și astfel funcțiile), luptându-se să aibă cei mai buni studenți și cele mai bune rezultate în cercetarea academică, preluând adesea membri de personal una de la cealaltă. În pofida rivalității, cele două universități cooperează, de exemplu sub forma unor seminarii comune.

3. *Procesul de adaptare și selecție.* Cei care doresc centralizarea Ungariei consideră că este posibil să se facă o planificare precisă, între cei patru pereți ai instituțiilor oficiale: să introducă structurile viitoare în legislație și alte regulamente inflexibile, fără suprapuneri și costuri administrative multiple. Devine astfel posibil să se evalueze avantajele uriașe ale descentralizării doar prin observarea *mișcării* societății. Noi organizații apar în mod constant, unele fuzionează, altele se despart, iar altele se află în proces de lichidare. Organizații de dimensiuni mici, medii și mari apar și prosperă una alături de cealaltă. Unele cresc, altele se contractă. Toate acestea seamănă în multe aspecte cu evoluția și selecția naturală pe care o regăsim în lumea biologică.

Apariția și creșterea foarte importantă a unor companii precum Google sau Apple nu a rezultat în urma unor opinii ale unui juriu desemnat să evalueze ofertele. Niciun minister nu a decis dacă Muzeul Metropolitan și Muzeul Guggenheim, aflate la o distanță de câteva sute de metri unul de altul în New York, ar trebui să se unească sau să rămână separate.

Produse, tehnologii, metode de management, principii de predare, forme de organizare viabile și chiar organizațiile în sine supraviețuiesc. Cei incapabili să se adapteze și să se perfecționeze dispar mai devreme sau mai târziu. Câtă aroganță încredere în sine, câtă credință în propria infailibilitate este necesară pentru a crede

că un birou sau un șef ar trebui să decidă asupra unor aspecte ce țin de viață și de moarte! Transformări decisive și ireversibile sunt decretate, și nu într-un mod gradual, experimentând pe parcurs, pe măsură ce procesele de evoluției au loc, ci la viteze primejdioase, care sunt îndeplinite în decurs de câteva zile sau chiar ore.

4. *Informația.* O condiție pentru o funcționare corectă a coordonării într-un model bazat pe centralizare este ca factorul de decizie să prezică modul în care evenimentele se vor desfășura. În acest caz poate fi luată o decizie corectă, iar tot ce este nevoie este ca decizia să fie impusă într-un mod riguros. Un asemenea enunț este corect în mod teoretic, dar, în realitate, viața este plină de incertitudini și informații inexacte. Totuși, nu sunt neapărat în totalitate la voia întâmplării; pot exista distorsiuni intenționate. Este convenabil pentru subordonați să nege existența unor probleme (sau, dimpotrivă, să le exagereze dacă le servește interesul). Pot raporta o capacitate de rezervă sau, dimpotrivă, se pot plânge de o utilizare excesivă a capacității; depinde care variantă este în avantajul lor. Șeful nu va putea corecta o decizie greșită, deoarece subordonații nu vor îndrăzni să îi spună că a greșit.

Aici, descentralizarea are un mare avantaj. Aceia care colectează informațiile sunt adesea aceiași cu cei care le utilizează, astfel există un interes personal în acuratețea informațiilor. (Aceasta este, pe scurt, într-o formă simplificată, principalul argument al lui Friedrich von Hayek pentru descentralizare.) Cei ce acționează pe baza informațiilor false plătesc prețul: ies din cursă, sunt deselegați. Cei care rămân sunt deschiși informațiilor, criticilor și autocorectării.

Pentru a rezuma argumentele de la punctele 2, 3 și 4, vom afirma că descentralizarea coordonată orizontal este mult mai *eficientă pe termen lung* decât centralizarea coordonată vertical. Dacă aceste argumente sunt analizate obiectiv, se va observa că enunțul este adevărat în baza un șir *logic* de idei. Există însă și dovezi concrete, clare și concludente. Sistemul socialist, în forma sa clasică, stalinistă, reprezintă o structură apropiată de modelul "ierarhiei perfecte", al coordonării totale pe verticală. Lenin declara că sistemul sovietic poate fi văzut că o uzină-gigant. Sistemul a avut, inițial, rezultate remarcabile pe termen scurt, eșuând însă într-un final. În ceea ce privește eficiența pe termen lung (în termeni de inovare, productivitate și creștere continuă a producției), nu a fost în stare să concureze cu performanțele unui sistem capitalist descentralizat.

Eficiența sistemului este esențială pentru creșterea bunăstării materiale. Dar există, de asemenea, și alte valori ce trebuie luate în calcul.

5. *Valoarea independenței, autodeterminării și autonomiei.* Voi lua drept exemplu educația și formarea. Este clară importanța armonizării cererii și ofertei de forță de muncă și, deci, trecerea celor nou-recruțați prin procese de formare, pentru a se potrivi structurii cerute de locurile lor de muncă, ca nivelul și tipul de formare, etc. Am auzit odată următorul argument la o conferință în Suedia. Tatăl lui Mozart s-ar putea să fi învățat ceva din faptul că Salzburg a fost plin de muzicieni. Nannerl, fiica mai mare, a devenit o pianistă desăvârșită. Poate micul Wolfgang ar fi trebuit

să fie mai degrabă un meșter iscusit – numărul acestora era insuficient.

Care sunt fundamentele morale pentru stabilirea unor cadre rigide pentru ceea ce vor tinerii să studieze? Ce se întâmplă cu suveranitatea individului și a familiei?

Este posibil ca organismele regionale sau profesionale autonome să facă multe greșeli. De asemenea, se poate ca un oficiu de stat super-inteligent să ia decizii mai bune pentru ei. Dar este o valoare *immanentă* pentru mulți să permită unui sat, unui oraș, unei profesii, unei ramuri a artei, sau unei alte comunități să decidă pentru sine. István Bibó a scris despre “cercurile mici de libertate” atunci când a susținut autoguvernarea.

6. *Paternalism și auto-îngrijire.* Cu cât coordonarea centralizată a statului cuprinde întreaga societate, cu atât statul trebuie să aibă grijă de toți cetățenii săi, în toate privințele. Centralizarea și paternalismul sunt concepte gemene, așa cum sunt descentralizarea și autoajutorarea. Acesta este un argument în favoarea centralizării în ochii celor care preferă să depindă de stat. Dar nu toată lumea face asta. Sunt și cei care nu au încredere în statul grijuliu și mai mulți au devenit nesiguri în legătură cu asta în urma evoluțiilor recente. Ce se întâmplă dacă statul nu își ține propriile promisiuni? Ce se întâmplă dacă se dovedește a fi un tată care nu are grijă de copiii săi?

În plus, multora nu le place să fie tratați ca niște copii. Vrem să fim noi responsabili pentru noi înșine. Dorim să ne oferim ce e mai bun nouă înșine și familiilor noastre, deși acest lucru poate implica cheltuieli mai mari. Acest fapt aduce în prim-plan asigurările private, posibilitățile de plată a cheltuielilor educaționale cu ajutorul creditelor, precum și alte mecanisme descentralizate. Nu este însă nevoie de un contrast prea mare: cererea de solidaritate face ca statul să joace un rol important în acordarea de asistență celor bolnavi și bătrâni, dezavantajați și nevoiași. Cu toate acestea, valoarea autoajutorării, responsabilității de sine, este un argument solid pentru o măsură necesară de descentralizare și împotriva unei măsuri excesive de centralizare.

7. *Diversitatea.* Când ținuta “costumul Mao” a devenit obligatorie pentru toți, poporul chinez a economisit foarte mult. Cum trebuie să fi explodat costurile industriei ușoare când au reapărut articolele de îmbrăcăminte multicolore! De atunci, chinezii au arătat prin achizițiile lor că diversitatea este un lux pentru care sunt dispuși să plătească suplimentar.

Ca să definim lucrurile mai general, diversitatea noastră este una dintre frumusețile vieții. Nu este nevoie să fie reunite mai multe centre de cercetare sau mai multe școli într-o singură entitate, chiar dacă separate presupun costuri mai mari. Fiecare are propria sa istorie, tradiție și propria memorie colectivă. Au trecut prin momente grele împreună și au dezvoltat un sentiment de comunitate. Aceste reorganizări tehnocrate cu sânge rece distrug astfel de comunități, rup organizațiile de trecut lor și le plasează în mod artificial în împrejurimi noi, străine.

8. *Criteriul politic.* Până acum am luat în considerare criteriile de eficiență și de etică. Am lăsat criteriul politic la urmă. Să lăsăm la o parte punctele 1-7 pentru un

moment și să presupunem că funcționează un mecanism bine pus la punct. Întrebarea este cine se află la conducerea lui? Aceasta este o întrebare pusă în literatura teoretică de specialitate pe această temă și la care se răspunde cu presupunerea că acolo, în vârful piramidei, se află un “dictator binevoitor”. Și ce se va întâmpla în cazul în care această persoană binevoitoare este predispusă la eșec, greșind adesea? În cazul în care intențiile sale nu sunt atât de bune, și persoana este un tiran, acceptă lingușirea, respinge criticile, este încăpățânat și se dovedește incapabil de a se adapta?

Aceasta ar putea fi cea mai gravă problemă a modelului centralizat. Cu cât funcționează mai eficient, cu atât este un pericol mai mare să devină instrumentul unui tiran. Mecanismele bazate pe descentralizare, pe de altă parte, conțin “limitări și echilibre”, conform modelului american, împotriva unui astfel de centru atotputernic. Cu cât mecanismele sunt mai descentralizate și cu cât activitatea lor este mai puternică, cu atât este mai compensată centralizarea vârfului piramidei. Fie ca politicienii și analiștii care au ca scop un stat puternic, de dragul unei distribuții echitabile și redistribuirea în favoarea celor ce au nevoie, să se gândească la asta! Atenție: conducerea unui stat puternic poate ajunge pe mâini greșite!

Puterea și centralizarea

Evaluarea argumentelor pro și contra bazate pe cele opt criterii menționate face parte din domeniul de analiză *normativă*. Am analizat în diverse contexte dacă tendința de centralizare este “bună” sau “rea”. Să trecem acum la o abordare pozitivă, prin analiza fenomenelor observabile ale realității și cauzele și consecințele acestora.

Principalul obiectiv al guvernului condus de Viktor Orbán a fost să preia cât mai multă putere și, odată îndeplinit acest lucru, să o păstreze cât mai mult posibil. Puterea este scopul final și toate mijloacele îi sunt subordonate. Dacă am înțeles această relație machiavelică între scop și mijloace corect, aceasta este explicația cea mai importantă de cauzalitate a tendinței de centralizare. Motivul puterii ne dă suficiente argumente pentru a face ca piramida lui Orbán să fie cât mai cuprinzătoare și eficientă. Motivul adevărat al tuturor modificărilor este de a îndeplini pe cât posibil următoarele condiții:

- Lanțul de comandă să fie cât mai scurt posibil din vârf până jos.
- Fiecare șef, șef adjunct și adjunct de șef adjunct să fie unul din oamenii noștri de încredere. Există suficiente motive pentru reorganizarea tuturor organizațiilor, oferind șansa de a numi un om de-al nostru în fruntea noilor centre sau sub-centre. Nici nu are rost să ne oprim la posturile rezervate în mod tradițional în practica democrațiilor “numiților pe criterii politice”. Cu cât introducem oamenii noștri de încredere mai sus în piramidă, cu atât mai bine.
- Criteriul principal de numire în funcție este loialitatea față de vârful piramidei.

Desigur, expertiza este de asemenea utilă, dar loialitatea necondiționată și supunerea sunt de maximă importanță.

- Indiferent de nivelul de superioritate/subordonare, dependența trebuie să fie puternică. Ordinele trebuie să fie ascultate fără a pune întrebări. De fapt, subalternii nici nu trebuie să aștepte comenzile. Ei vor ști de pe linia partidului ceea ce așteaptă superiorii să fie făcut și ar trebui să o facă din proprie inițiativă.
- Șefii nu trebuie să discute prea mult cu subordonații. Ca și în armată, tiparul pentru coordonarea verticală, esența constă în fluxul descendent de informații, în comenzi, nu în fluxul ascendent de sugestii sau sfaturi, ca să nu mai vorbim de critici.
- Condiția de funcționare a coordonării centralizate pe verticală este disciplina. Acest lucru trebuie să fie impus prin mijloace administrative. Cei neascultători trebuie să fie îndepărtați. De asemenea, nu e niciun rău în tăierea locurilor de muncă unde nimeni nu a avut intenția de a nu se supune. (Exemple sunt disponibilizările în masă din mass-media și din birourile Avocaților Poporului.) Am auzit chiar de cazuri în care regimul a mers până acolo încât i-a împiedicat pe cei disponibilizați să își găsească noi locuri de muncă. Teama de concediere îi face pe mulți să se umilească, preferând să își înăbușe protestele decât să își riște locurile de muncă.
- În mod normal, coordonarea pe verticală își recompensează oamenii, dar îi și sancționează și amenință. Serviciul loial aduce un salariu mare, bonusuri de sfârșit de an, și concesiile speciale, non-monetare.

Motivul puterii nu se aplică doar la partea cea mai de sus. Mergând în jos de-a lungul piramidei, noua nomenclatură a “oamenilor noștri” ajunge la nivele din ce în ce mai profunde. Membrii săi – șefi, șefi adjuncți ș.a.m.d. – au obținut ei înșiși puterea. Aceștia trebuie să asculte de cei de deasupra lor, dar îi pot comanda pe cei de sub. Și odată ce au obținut această putere, o păstrează. Șeful suprem, din vârful piramidei, nu este singur: el are interese comune cu cei cu puteri mari, medii și scăzute de sub el, de a menține și păstra puterea.

Viața pentru noii numiți în posturile de la nivelele superioare ale piramidei lui Orbán este ușurată, deoarece aceștia nu trebuie să filosofeze sau să regândească dileme complexe în mod repetat. Ei trebuie doar să își facă partea lor așa cum partidul și guvernul comandă și așteaptă. Dacă există probleme, șefii de nivel mediu și scăzut au o scuză pregătită: “Nu putem face nimic, decizia luată la nivelul de mai sus a fost cea greșită.” (Cât de familiară este replica: “Eu doar am executat ordinele!”) De asemenea, la îndemână este și ideologia tehnocrată de încurajare (vezi criteriul 1, în secțiunea anterioară): “Noi construim și consolidăm centralizarea pentru motive de eficiență, și nu de dragul puterii”.

Coordonarea pe verticală – sistemul ierarhic de comandă – nu a fost niciodată satisfăcătoare, nicăieri. Este o mașină care scârțâie. Dacă apar probleme, logica internă a mecanismului solicită o centralizare mai mare. Dacă instrucțiunile detaliate sunt ocolite, cifrele sunt defalcate în continuare. “Pilotarea manuală” nu

este excepțională, astfel încât fiecare șef ia decizii în loc să dea instrucțiuni generale subalternilor săi.

Conform logicii unui sistem centralizat, cu cât problemele sunt mai mari, cu atât mai multe măsuri administrative trebuie să se aplice. În trecut se numea "sabotaj" ca o întreprindere să nu-și îndeplinească ținta, iar pedeapsa în Uniunea Sovietică era moartea sau munca forțată. Termenul folosit este acum "deturnare frauduloasă de fonduri", și, în cazurile rare în care acest lucru a fost demonstrat concludent în instanțele de judecată, sentința, în măsura în care pot judeca eu, a rămas în limitele unui sistem juridic civilizată. Dar nu există nicio garanție că măsurile represive se vor opri aici. Reduceri suplimentare ale drepturilor legale ale martorilor sau suspectilor întăresc preocupările asupra acestui fapt. Acuzațiile abuzive și cele false sunt tot mai frecvente. Există teama că funcționarii publici și oamenii de afaceri vor fi învăluiți într-o atmosferă de intimidare. Noi trebuie să ne punem speranțele în simțul juridic și onestitatea profesională a judecătorilor. Pedeapsa trebuie aplicată celor care încalcă legea, dar numai celor care fac într-adevăr asta. Se pune presiune asupra sistemului judiciar; judecătorii se confruntă cu un mare test. Însă judecătorii cinstiți nu vor pronunța sentințe false sau prejudiciate.

Tot ce am spus aici despre atributele și logica internă a coordonării centralizate pe verticală va părea cunoscut celor familiarizați cu sistemul socialist. Problema este că regimul Fidesz și-a greșit perioada. Centralizarea puternică ar putea, de bine sau de rău, să opereze și să reziste în Uniunea Sovietică timp de șaptezeci de ani și în Europa de Est timp de patruzeci de ani, dar numai datorită faptului că în regiune a existat un sistem socialist desăvârșit la putere. Proprietatea privată abia a existat, mecanismul de piață era exclus, iar lumea socialistă era izolată de cea capitalistă. Acum este o situație diferită. Cum poate coexista un regim ca cel Fidesz cu realitatea clară că tendința de centralizare a devenit mai puternică, dar nu există niciun sistem socialist în jur? Cum poate sistemul de comenzi de stat să coincidă cu economia capitalistă?

"Coexistența" care subminează încrederea

Nu există niciun semn că regimul lui Orbán ar pregăti naționalizarea în masă sau colectivizarea - nici cei mai aspri critici nu ar spune asta. Regimul a acceptat faptul că proprietatea privată este forma dominantă a Ungariei. (Chiar și așa, importanța sa nu este accentuată în noua constituție și obligația recunoscută a statului de a o proteja a fost exclusă. Într-adevăr, expresia "proprietate privată" nu apare - poate este o scăpare freudiană.)

Nu există nicio țară capitalistă în lume unde un stat centralizat și o piață descentralizată nu coexistă într-o oarecare formă. Nici aceasta din urmă nu funcționează necontrolat, așa cum așa-numiții neo-liberali pretind. (De fapt, niciun economist rațional nu a descris vreodată ceva asemănător.) Statul exercită pretutindeni un oarecare control asupra economiei, intervine în economie într-o

anumită măsură, oferă unele servicii gratuite, efectuează într-o măsură redistribuirea și influențează cererea prin intermediul achizițiilor sale. Și peste tot există neînțelegeri, ba chiar adevărate conflicte în coexistența statului și a pieței, în jurul punctelor de contact dintre ele. Criza financiară mondială a scos la suprafață niște fenomene periculoase. De exemplu, unele țări dezvoltate au mers prea departe în liberalizarea sectoarelor lor financiare; reimpunerea regularizării și îmbunătățirea acestora s-au alăturat ordinii de zi.

Coexistența dintre stat și economia de piață capitalistă este în stare cel puțin tolerabilă în majoritatea țărilor. De fapt, relația este chiar fructuoasă în unele dintre ele, în ciuda unor neînțelegeri. Pe de o parte, intervenția statului atenuază eșecurile pieței și face mai echitabilă distribuția veniturilor. Pe de altă parte, piața corectează într-un mod flexibil și eficient greșelile guvernului. Dar aceste cazuri fericite nu infirmă observația generală conform căreia statul și piața sunt două tipuri diferite de organisme, străine unul față de celălalt: coexistența lor nu este ușoară.

Este o greșală să ne gândim că diferitele elemente ale activității de stat, precum și diferitele elemente ale activității de piață pot fi combinate în orice proporție dorim. Măsurile guvernamentale din ultimele douăzeci de luni s-au alternat ciudat între elemente ale socialismului și ale capitalismului, centralizare și descentralizare și activitate de stat și de piață. Parlamentul a adoptat în grabă mai multe propuneri în care o măsură are o tentă "socialistă", iar următoarea una "capitalistă". Sistemul rezultat nu este un "model maghiar" de care putem fi mândri sau prin care putem atrage atenția unei lumi întărziate. Structura socio-economică în care trăim este incoerentă și abundă de inconsistențe. Nu a încercat nici să concilieze trăsăturile avantajoase ale socialismului și ale capitalismului; își asumă în schimb trăsăturile cele mai puțin atractive ale ambelor sisteme.

În acest context, să ne uităm pe rând la caracteristicile proceselor care au avut loc în ultimele douăzeci de luni.

Cuvinte puternice sunt folosite împotriva bancherilor, speculatorilor și aventurierilor - expresii împrumutate de la valul actual de antipatie față de capitalism de la nivel mondial - mai ales atunci când se adresează unui public mai larg. Declinul vestului este aproape. Cu toate acestea, sunt cazuri în care șeful guvernului sau al unui minister merge la întâlniri cu oameni de afaceri maghiari și străini, investitori sau bancheri de top, și are o atitudine imparțială față de aceștia. Dacă ne-am lua doar după cuvinte, ar fi greu de spus dacă regimul este un prieten sau un dușman al capitalismului.

Cuvintele pot fi tolerate, dar au avut loc și acțiuni inacceptabile pentru cei ce cred sincer în sistemul capitalist. S-au spus deja multe despre acest lucru, dar cea mai gravă injustiție în acest sens rămâne faptul că guvernul a confiscat economiile private care se strânseseră în fondurile de pensii. Cetățenii deznădăjduiți au căutat protecție și o soluție pentru revendicările lor la Curtea Constituțională, dar aceasta i-a dezamăgit. Acest prejudiciu grav nu poate fi reparat; acest lucru, mai presus de

toate, a subminat încrederea cetățenilor în puterea legislativă, executivă și judecătorească, de la care așteptau protejarea proprietății lor, nu un atac asupra ei.

Din fericire, nu a existat o naționalizare în masă, dar există totuși o expansiune lentă, mascată, a sectorului de stat. Primul episod, mic, dar alarmant, a avut loc în Pécs, atunci când un nou primar Fidesz, încă în timpul ultimului guvern, și-a folosit oamenii lui de securitate să alunge personalul uzinelor deținute de francezi și să pună stăpânire pe acestea. Mai târziu, prin mijloace legale, dar din motive lipsite de sens economic, guvernul a răscumpărat majoritatea acțiunilor gigantului petrolier MOL, a jucat la bursa de valori, înregistrând o pierdere exagerată. Mai târziu a obținut drepturile de proprietate ale companiei de vehicule Rába. Economiiștii sunt nedumeriți cu privire la ce ar putea să fi indus aceste mișcări.

Este bine știut faptul că tranzacții dubioase din punct de vedere legal, economic și etic au avut loc în toate țările post-socialiste în timpul procesului de privatizare care a urmat schimbării sistemului.

Dacă ar ieși la suprafață abia acum că o anumită afacere a fost ilegală, o investigație ar putea fi încă lansată. Dar încrederea în sancțitatea proprietății private va fi serios zdruncinată dacă un val de suspiciune generalizată s-ar naște la două decenii după schimbarea sistemului, în urma declanșării unei anchete penale complete și metodice a întregului proces de privatizare. Care este scopul acestor transformări ale drepturilor de proprietate? Este tipul de anxietate pe care guvernul vrea să-l răspândească în rândul celor care au achiziționat o proprietate în ultimii douăzeci de ani?

Este incompatibil cu buna funcționare a sistemului capitalist ca statul, ca și cumpărător (cel mai mare cumpărător, excesiv de mare, spun unii), să facă discriminare între potențialii vânzători, nu din cauza unor condiții de afaceri, ci din motive politice și legături personale. Există, în general, firme care se cunoaște că sunt "apropiate de Fidesz" (așa cum au fost cele "apropiate Partidului Socialist" sau cele "apropiate Alianței Democraților Liberi"). Câteodată, discriminarea poate fi depistată chiar și în legislație, ca în cazul scutirii de "taxa de criză" acordată unor lanțuri de magazine aflate în proprietate națională. Există, dar este mai greu de detectat, favorizarea anumitor oferte în adjudecarea achizițiilor publice. Mai mult, jurnaliștii de investigație informează asupra existenței unor "imperii din umbră" din trecutul economic al Fidesz, care primesc ajutor din sfera politică și care ajută la rândul lor politicienii.

Un element fundamental al sistemului economic capitalist îl reprezintă respectul față de contractele private. Guvernul, parlamentul și instanțele au obligația de a executa contractele. Dar cum se poate pretinde respect pentru aceste contracte dacă guvernul însuși, ca partener în multe acorduri importante, dă cel mai rău exemplu? Când "taxa de criză" a început să fie percepută, guvernul a făcut promisiuni peste promisiuni în cadrul negocierilor, doar pentru a le încălca în etapa următoare a discuțiilor. Băncile sunt luate în glumă, guvernul jucând cu ele un fel de alba neagra. Chiar și după ce spiritele se liniștesc și guvernul anunța că

aceasta a fost ultima mișcare, jocul este reluat. Acest lucru s-a întâmplat în diverse etape cu aparența unui "acord final" pentru persoanele fizice care au luat împrumuturi bancare în valută.

Problema împrumuturilor în valută este înfiorător de complicată și nu poate fi revizuită în acest articol. Aș vrea totuși să mă leg de un aspect al ei. Pentru a clarifica ce am de spus este necesară o analiză a două cazuri concrete, deși practic există o zonă amplă de mijloc cu caracteristici mixte ale celor două extreme.

Un caz concret este acela în care gospodăriile au fost obligate să ia un astfel de împrumut pentru a-și îmbunătăți condițiile de locuit: membrii acestora nu au fost suficient de informați pentru a se descurca cu multitudinea de condiții impuse de credit. Aceștia au încercat să ramburseze împrumutul, dar nu au reușit din cauza stării lor financiare deteriorate, pentru că, de exemplu, salariatul de bază și-a pierdut locul de muncă. În astfel de cazuri, principiul solidarității mandatează societatea să acorde asistență familiei.

Celălalt caz concret este acela în care debitorul spera să facă profit în urma achiziționării unei proprietăți imobiliare. Acesta știa că un împrumut în orice monedă implică un risc. Este inacceptabilă clasificarea unei astfel de persoane ca "speculator", întrucât aceste tranzacții sunt parte a economiei de piață capitaliste; sectorul imobiliar nu s-ar fi dezvoltat fără ele. Dacă tranzacția este rentabilă, debitorul rămâne cu profitul. În caz contrar, problema este a debitorului. Acesta nu se bucură de milă sau de vreun ajutor retroactiv. Cu toate acestea, ultima versiune a "acordului final" a ajutat doar acest fel de cazuri de investiții de afaceri. Statul a forțat băncile să modifice contractele private anterioare retroactiv, în detrimentul lor și spre beneficiul debitorilor. Această procedură, precum și alte amendamente retroactive similare aduse contractelor, făcute sub presiunea statului, au cauzat incertitudini juridice periculoase. Acesta este un exemplu clasic a ce am numit în lucrările mele anterioare "o constrângere bugetară laxă". Dacă sunt ajutați să iasă din impas cei aflați acum în mari încurcături financiare, în care au intrat în speranța unor profituri mari, în mințile antreprenorilor, investitorilor, organizațiilor administrative locale sau cetățenilor de rând se va naște ideea că aceștia nu trebuie să se mai gândească așa mult la riscuri. Ei pot contracta împrumuturi în condiții de siguranță pentru orice sumă doresc, pentru că vor fi salvați dacă sunt în dificultate. Chiar dacă au semnat un contract. Ce importanță mai are o mică semnătură?

Respectul pentru contractele private și securitatea juridică a fost, de asemenea, deteriorat de o legislație inadmisibilă juridic care a transferat retroactiv multe plăți compensatorii către angajați.

Proprietarii dețin puterea asupra afacerilor firmelor lor. Aceștia trebuie să se supună legilor în vigoare ale statului, și, dacă o fac, devin decidenți suverani. Și totuși, guvernul a încălcat în mod repetat regulile de bază ale capitalismului. Oamenii din Fidesz au anunțat că firmele private vor trebui să compenseze angajații care au suferit pierderi în urma introducerii impozitului forfetar pe venit.

“Comandouri salariale” sunt trimise în firme pentru a se asigura că aceste compensații sunt plătite. Este chiar și o amenințare deschisă care însoțește această prevedere: firmele care nu îndeplinesc aceste cerințe nu se pot califica pentru achizițiile publice. Autoritățile se amestecă în ce poate sau nu să fie vândut într-o benzinărie, în numărul de farmacii și în numărul de magazine care comercializează tutun ce pot exista într-un oraș. Statul intervine prin forța legii și în decizia construirii unui nou mall.

Profitul este un cuvânt cu caracter peiorativ pentru propagandiștii marxști, dar cei care au studiat economia știu că investițiile și profitul sunt strâns legate la nivel macroeconomic. La nivel micro, majoritatea firmelor (inclusiv a băncilor) acoperă o mare parte din investițiile de capital din propriile profituri. Doar o parte din aceste profituri ajunge la patroni drept bani pe care sunt liberi să-i cheltuiască cum vor ei, pentru consum propriu sau pentru investiții personale de capital. Dar dacă statul restricționează profiturile corporative dă o lovitură grea procesului de investiții. Firmele care suferă pierderi vor încerca pentru un timp să înfrunte greutățile, în principal prin reducerea activităților, și multe vor intra în insolvență, mai devreme sau mai târziu. “Taxa de criză” brutal de ridicată nu poate fi considerată o metodă “neortodoxă” demnă de laudă pentru ajutorul cetățenilor, care creditează ingeniozitatea administrației. Când motivația profitului este serios periclitată, ultima speranță de a găsi fonduri pentru o creștere durabilă este micșorată. Este inutil ca propagandiștii să proclame că obiectivul principal al guvernului este de a realiza creștere economică, dacă acțiunile acestuia reduc drastic posibilitatea investițiilor finanțate din profituri.

Aici, coexistența statului și a pieței devine aproape imposibilă. Guvernul caută să supună influenței sale sistemul circulator al economiei private, sectorul financiar. Piramida centralizată a statului se consideră a fi atotputernică și încearcă să dicteze prin mijloacele disponibile, în timp ce piața descentralizată din jurul acestuia este incapabilă de acțiune colectivă pentru a se apăra prin mijloace similare. Totuși, și aceasta reacționează. Următoarea parte își propune să arate cum anume.

Acțiunea arbitrară a statului și reacțiile pieței

Ar fi o comparație slabă să ne gândim la un joc de fotbal american în acest moment: la două echipe care se năpustesc una asupra celeilalte, fiecare jucător încercând să își zdrobească adversarul și să îi ia mingea. Pe de-o parte a luptei dintre guvernul Orbán și economia capitalistă de piață este echipa formată din liderii partidului de guvernământ, aliniată și gata de luptă. Dar cum rămâne cu cealaltă parte? Capitalismul ungar nu are o echipă unită, nu are un Birou politic, nu are un șef de stat major. Nu există un partid politic unit global al capitalismului. Nu există un guvern mondial, un Comitet de stat al planificării cum era Gosplan-ul. Așadar, nu există o altă echipă care să zdrobească oponentii și să le ia mingea.

Este timpul să lăsăm la o parte comparația cu sportul. O problemă a guvernului este înclinația spre căutarea unei situații similare unui meci de fotbal sau box. Așa că haideți să vorbim în schimb în limbajul economic și al teoriei sociale. Una dintre caracteristicile importante ale capitalismului este că acesta este format din milioane sau zeci de milioane de jucători atomizați, fiecare rivalizând cu ceilalți, prin conflicte mai mult sau mai puțin importante. Acest aspect a fost văzut de Marx ca fiind "anarhia" pieței, o administrație neguvernată, așa cum și este de fapt.

Piața are propriul mod de a vorbi și propriul limbaj al semnelor, care au fost bine analizate de știință. Unele informații constau în indicatori ai prețurilor, altele în indicatori cantitativi ai producției, investițiilor și fluxurilor de capital. Să analizăm pe scurt câțiva indicatori ai pieței.

O proporție semnificativă a datoriei de stat ungare este reprezentată de obligațiunile de stat. Atunci când o emisiune de obligațiuni ajunge la maturitate, statul trebuie să restituie valoarea acesteia, plus dobânda (randamentul, în limbaj de afaceri). Noi obligațiuni trebuie atunci emise pentru a acoperi rambursarea. Dacă un stat nu poate să plătească, intră în insolvență și banii investitorilor se pierd. Prin urmare, cumpărarea de obligațiuni ungare presupune un risc. Ce cred cumpărătorii obligațiunilor ungare de acest risc? Este de prisos să îi întrebăm. Răspunsul apare în mai mulți indicatori, din care doi vor fi luați aici ca exemplu.

Unul dintre ei este prima de risc. Investitorii se pot asigura împotriva riscului de neplată. Cu cât este mai mare riscul, cu atât este mai mare prima. Prima de risc de țară pentru obligațiunile ungare s-a aflat în continuă creștere. Înainte ca guvernul Fidesz să preia puterea, în mai 2010, aceasta se afla la 250 de puncte. În octombrie, prima de risc a crescut peste 550 de puncte cu mai multe ocazii. În ianuarie 2012, a depășit chiar 700 de puncte.

Un alt indicator semnificativ vizează randamentul obligațiunilor de stat pe 10 ani. Înainte de alegerile din 2010, valoarea preconizată era de 6-7% pe an. În ziua de azi, investitorii sunt gata să cumpere obligațiuni doar dacă statul oferă o rată anuală a dobânzii de 9-10%. Acesta este un cost fără precedent. Este imposibil de plătit de către o economie care stagnează sau care este, eventual, în scădere, cu posibilitatea unei creșteri economice, deși cel mai probabil lentă, în viitor. Dacă decidenții politicii financiare din Ungaria acceptă acest cost emițând mai multe obligațiuni, țara va intra într-o spirală a datoriilor sau, și mai rău, se va confrunta cu o avalanșă a acestora.

Este neclar pentru guvern, judecând după declarațiile oficiale, că experții în investiții, domestici sau străini, nu "speculează" de obicei cu banii proprii. Majoritatea se ocupă de banii instituțiilor de asigurări, fondurilor de pensii și a băncilor de investiții care strâng economiile persoanelor fizice. Aceștia ascultă punctele de vedere și sfaturile analiștilor și ale agențiilor de rating. Unii investitori – pentru a-și proteja deponenții, beneficiarii asigurărilor și ai pensiilor – sunt *obligați* să nu investească în obligațiuni cu rating de junk. Nu are rost să intrăm în polemici despre investitori, analiști sau agenții de rating. Chiar dacă aceștia greșesc

ocazional, ceea ce fac sau decid reprezintă o *realitate* economică.

Există o puternică corelație economică între mișcările de pe piața titlurilor de stat și ratele de schimb. Străinii care vând obligațiuni cumpărate în forinți se grăbesc să schimbe acei forinți în euro, dolari sau alte monede. În mijlocul fluctuațiilor abrupte trendul este clar: forintul s-a depreciat semnificativ față de toate celelalte monede.

Albert Hirschman, în splendida lui carte *Abandon, Contestare și Loialitate*, a scos în evidență un aspect minunat al pieței: nu este nevoie să zici ceva, să protestezi, să ameninți sau să strigi. Este suficient să abandonezi.

Faptul că, atunci când centrul, care se ocupă de datoria de stat a Ungariei, anunță organizarea unei licitații cu titluri de stat și niciun cumpărător nu apare (fapt ce s-a întâmplat de câteva ori), arată că investitorii care ar fi cumpărat obligațiuni de stat maghiare anterior au părăsit în tăcere piața.

Purtătorii de cuvânt ai guvernului sperie cetățenii, spunând că îi vor identifica pe cei care răspândesc zvonuri rele despre forint și îi vor pedepsi. Dar aceasta nu va împiedica fluxul de depozite din băncile ungare către cele străine, care reduc fondurile disponibile pentru investiții reale în Ungaria.

Totuși, semnale clare sunt date de cifrele declinului creditării și al înclinației către investiții. Amenințarea aici nu se referă doar la finanțarea deficitului bugetar al Ungariei – soldul financiar pe *termen scurt* –, ci și la perspectivele de creștere pe *termen lung*.

Sunt mulți factori care influențează oferta de credit. În mod cert, povara fiscală crescută asupra sectorului bancar este un factor contribuitor. Scăderea creditării firmelor este evidentă.

Pentru mult timp, forța motrice din spatele creșterii economice a Ungariei a fost influxul de capital (investițiile străine directe). Acesta a fluctuat pentru mulți ani într-un interval anual de 3-10% din PIB. Nu există încă o cifră pentru tot anul 2011, dar cea pentru primele trei trimestre nu este deloc îmbucurătoare: pentru prima dată, valoarea acesteia a fost negativă, cu alte cuvinte, mai mult capital a părăsit țara decât a intrat. Acesta a reprezentat semnalul unei retrageri tacite.

O altă cifră importantă: investițiile în sfera competitivității au stagnat. Volumul acestora în primele trei trimestre ale lui 2011 a fost egal cu cel corespunzător aceleiași perioade a anului precedent.

Reacția cauză-efect, impuls-replică este evidentă. Încrederea lumii de afaceri a fost subminată de caracterul straniu și impredictibil al politicilor economice ungare, al incertitudinilor juridice și încălcării repetate ale normelor economiei de piață capitaliste – mai mult de una din ele reprezentând o încălcare gravă a principiilor fundamentale. Distrugerea încrederii conduce la o înrăutățire a condițiilor financiare de funcționare normală a economiei ungare, și, deci, a perspectivelor de creștere economică durabilă.

Acestea mă conduc spre concluzia finală. Regimul Orbán și-a atins scopul real: a preluat cu forța puterea, și, consolidând centralizarea și extinzând puterea

statului, a dobândit mijloace de exercitare a puterii nelimitate. Dar conducerea autocrată, centralizarea necontrolată și expansiunea excesivă a activităților statului sunt incompatibile cu funcționarea sănătoasă a unei economii de piață capitaliste moderne. Urmând acest drum, va fi imposibil ca economia ungară să iasă din capcana stagnării și să urmeze calea creșterii economice durabile. Și vom suferi cu toții, generații prezente și viitoare, din această cauză.

Așteptările mele de la acest articol

O mare parte din mesajul meu rămâne nespus. Ar fi bine de discutat și despre tipul negativ de coexistență dintre stat și piață care a apărut în Ungaria, despre cum acesta eșuează să desprindă tot binele posibil din capitalism: înclinația către inovație, dinamism, inițiativă și spirit antreprenorial. Dar, din păcate, acest regim scoate tot răul ereditar din capitalism. Guvernul și piața lucrează împreună pentru a face distribuția veniturilor și mai înjustă; realizează și susțin șomajul în masă. Din nefericire, nu este suficient spațiu pentru a analiza aceste idei aici, articolul meu fiind deja prea lung.

M-am adresat în principal cititorilor care sunt ei înșiși critici ai regimului Fidesz. Deja există un cerc extins de oameni care sunt de acord cu aspectele fundamentale: această țară este sub un regim autocrat și nu democratic, statul de drept a fost slăbit, drepturile omului sunt încălcate. Aș vrea să completez această recunoaștere generală cu analiza mea de aici. Sper că aceasta îi va ajuta pe oameni să înțeleagă situația și să își formeze un punct de vedere propriu.

Nu cred că *fanaticii* pot fi convinși de analiza sau de argumentele economice și morale. Nici nu mă gândesc că admiratorii lui Viktor Orbán vor citi articolul și vor spune apoi că autorul are dreptate și că opinia lor asupra capitalismului, centralizării și descentralizării va fi diferită în viitor.

Dar dacă în rândurile Fidesz și ale aparatului administrativ există și unii care nu sunt fanatici? Oameni care, dacă nu sunt aproape de vârful piramidei, consideră că este important să își păstreze independența? Dar dacă aceștia sunt capabili să scape de perspectiva tehnocrată, pe termen scurt, de a fi impresionați de disciplina statului și de posibilitatea creșterii rapide a eficienței fără a ține cont de interesele pe termen lung? Dacă sunt capabili emoțional de aprecierea puternicelor dileme morale menționate în articolul meu?

Și aș adăuga că mulți sunt nesiguri: le plac anumite lucruri pe care guvernul le face, dar nu toate. Mulți oameni sunt deziluzionați de politică, s-au îndepărtat de aspectele publice și s-au întors către ei înșiși, către familie și către mediu apropiat lor. S-ar putea ca o parte dintre cei care au devenit nesiguri să fie pregătiți să reanalizeze propria lor experiență în lumina ideilor prezentate în acest articol.

Atunci când scriu sau predau, mă gândesc, în mod normal, la anumiți oameni. Este ca și cum mă adresez lor și caut să îi conving. De data aceasta, m-am gândit la niște foști studenți în timp ce scriam. Poate că nu au fost așa de puțini cei care mi-

au citit cândva articolele *Centralizarea excesivă* sau *Economia Penuriei* sau *Sistemul socialist*, sau le-au studiat în liceu sau facultate. Ei știu că, în calitate de autor, am de-a face cu aspecte legate de centralizare și descentralizare, stat și piață, precum și socialism și capitalism. Dacă mi-au ascultat mesajul atunci, poate că se vor regăsi în cuvintele mele de acum.

Vom vedea. Poate că voi trăi să văd o schimbare fundamentală în favoarea acestei țări.

